

Передбачення статі дитини

Жарко Треб'єшанин

УДК 398.3

Zharko Trebieshanyn. Practice of Sorcery about Sex of a Child. There are a lot of acts which the Serbians used to predict the sex of a child during pregnancy. The most frequent signs for the practice of the sorcery are founded in monitoring the changes in the external image and behavior of a pregnant woman. The rules for decoding of these signs are based on the mythical-magic logic and the cultural tradition. Objects and parts of a body used to guess of child sex, have the meaning of male/female symbols. Male symbols are: arms, knife, nose etc; and female symbols are: scissors, mouth etc. Attributes employed into the practice of sorcery of child sex are connected with opposition male/female. Male are: right-up – vertical – long – pointy etc.; and female are: left–down–lay–round etc.

Key words: sex of a child, sign visions, pregnant women, cultural tradition.

Жарко Треб'єшанин. Гатање о полу детета. Постоји обиље поступака чији је циљ да се још у току трудноће одреди пол детета. Најчешће су то знакови прорицања засновани на посматрању спољашњег изгледа трудне жене. Правила декодирања ових знакова су основана на митско-магијској логици и културној традицији. Објекти и делови тела који се користе при прорицању пола детета имају значење мушких/женских симбола. Мушки симболи су: оружје, нож, нос, а женски су: маказе, уста и сл. Атрибути примењивани у гатању о полу детета су повезани са опозицијом мушко/женско. Мушки су: десно – горе – усправно – дугачко – оштро, женски су лево – доле – положено – округло итд.

Кључне речи: пол детета, знакови прорицања, трудне жене, културна традиција.

Усі люди намагаються передбачити, що їх чекає в майбутньому. Чоловік хоче знати, чи врожайним буде рік, дівчина – чи вийде заміж, старий – як близько його смерть і т. д.

У сербському суспільстві існує безліч різних способів, метою яких є передбачити ще під час вагітності, хто народиться – дівчинка чи хлопчик. Зрозуміло, що ознаки, на основі яких прогнозується стать дитини, найчастіше стосуються певних змін у зовнішньому вигляді жінки. Правила дешифрування прикмет, за якими визначають стать ще не народженої дитини, хоча й можуть здаватися довільними, загадковими й дивними, насправді є строго детермінованими й заснованими на міцній міфічно-магічній логіці. А саме, і приклади це найкраще засвідчують, через різноманітні правила тлумачення «незрозумілих» ознак відкриваються певні основні опозиції: *лівий–правий, округлий–загострений, внизу–вгорі*, які символічно пов'язані з жіночим і чоловічим началом.

Якщо у вагітній *округлий* живіт, народиться дівчинка, якщо ж *опуклий* і посередині *загострений*, тоді на світ з'явиться хлопчик, вірять у Болевачкому районі. Якщо дитина в лоні частіше й *сильніше* ворухиться з *правого* боку – буде хлопчик, якщо ж *слабше* й рідше з *лівого* боку – дівчинка¹. Більша *верхня* губа у вагітної свідчить про народження хлопчика, *нижня* – дівчинки². У Чорногорії вірять, «якщо вагітна жінка *втрачає* на вроді, народить хлопчика». А в Болевці кажуть: коли у вагітній рябе обличчя, народиться хлопчик, якщо ні – дівчинка³. Проте подекуди вважають, що жінка, яка «*спала*» на лиці, носить дівчинку – це вона забрала в матері вроду⁴. Якщо в жінки перед пологами болить *поперек*, найвірогідніше, народиться хлопчик, *живіт* – дівчинка. Якщо у вагітної набрякають ноги, а брови та вії опадають, тоді народиться дівчинка⁵.

Для передбачення статі майбутньої дитини дуже важливо, коли й де вона вперше заворушилася в животі, тобто та мить, коли це відчула вагітна. Якщо жінка відчує, що перший раз дитина «затанцює» з *правого* боку, народиться хлопчик, якщо з *лівого* – дівчинка. У Хомолі вірять: якщо вагітна відчує дитину в *середу*, *п'ятницю*, *суботу* чи *неділю*, буде дівчинка, якщо ж у *понеділок*, *вівторок* чи *четвер* – хлопчик. Вагітна вперше відчує дитину *вдома* – буде хлопчик, *поза домом* – дівчинка. Якщо дитина вперше поворухнеться в животі на четвертому місяці, вірять, що народиться дівчинка, а якщо це станеться на п'ятому місяці, то, імовірно, буде хлопчик⁶.

Крім зовнішнього вигляду, для передбачення статі дитини важливою є й *поведінка* вагітної. Якщо їй *важко вставати*, буде дівчинка, коли ж піднімається легко, без підтримки, – хлопчик, вірять у Поповці. Якщо вагітна до роботи *неохоча*, повільна, народиться дівчинка, якщо *беручка* буде хлопчик, вважають у Хомольському районі. У Плевській долині вірять: коли вагітна зазвичай спить на *правому* боці, народиться хлопчик, якщо на *лівому* – дівчинка. І навіть за тим, які сни вона бачить, можна з'ясувати стать дитини в лоні матері⁷. Якщо вагітній сниться *зброя*, їй провіщають народження сина⁸.

Під час вагітності в жінки змінюються смакові відчуття, і навіть це, за віруваннями, є ознакою статі дитини. У Чорногорії, де вважається, що коли вагітна жінка *спротивила молоко*, то з'явиться син, вагітні кажуть: «Мені молоко противне, наче це отрута»⁹.

За тим, як довго вагітна носить дитину в утробі, також можна вгадати, народиться хлопчик чи дівчинка. Люди в Герцеговині, Чорногорії, Кордуні та інших місцевостях вірять, що дівчатка народжуються раніше, до настання терміну, у той час як хлопчики переносуються.

Як зазначалося, стать дитини передвіщають за певними ознаками, що з'являються самі по собі, спонтан-

но, але з метою віщування можна навмисно створити ситуацію, яка стане своєрідним випробуванням. Це означає, що допитливі вагітні або ж хтось з їхніх близьких з метою розпізнавання статі ще не народженої дитини проводять певні обряди, результат яких може вказувати на хлопчика або дівчинку. Ось один з таких обрядів, записаних Миличевичем: «Якщо вона (вагітна) хоче дізнатися, носить хлопчика чи дівчинку, тоді знаходить у саду дві довгі й однакові травинки, призначає одну за хлопчика, а іншу за дівчинку, а потім під корінь обидві відщипає. Коли наступного дня приходиться, то яка виросте більшою – чоловіча чи жіноча – такої статі й буде дитина»¹⁰. У Косово вагітні просовують яйце крізь сорочку й дивляться, як воно упаде на землю: якщо на гострий край народиться хлопчик, а якщо ні – дівчинка¹¹.

«Тестування» статі дитини подекуди відбувається ще під час весілля. Наприклад, у Джейвджелійській Казі, коли свекор, танцюючи коло, входить у дім, той, хто б'є в бубон, підкидає палицю й каже: «Серік вінчання – нарлік хрещення!» Якщо палиця падає «насторч» (вертикально), народиться хлопчик, якщо ж упаде горизонтально, буде дівчинка¹². Коли хтось запитає, якої статі дитину носить вагітна жінка в животі, і вона *почервоніє*, значить дівчинку, якщо ж ні – хлопчика¹³. У Чорногорії також кидають риб'ячий міхур у вогонь: якщо він *трісне*, вважають, що буде хлопчик, а якщо ні – дівчинка¹⁴. У тому ж краї вагітна собі ворожить, виливаючи розплавлене олово на тарілку: якщо воно розлілється *вздвож* (у вигляді змії) – буде хлопчик, *ушир* – народиться дівчинка¹⁵.

Дуже часто на статі дитини ворожать так: «Коли вагітна жінка вийде з кімнати на вулицю, хтось із домашніх кине на лаву або ліжко під покривало або килим з одного боку *ніж*, а з другого – *ножиці*, але так, щоб вагітна про це не знала. Потім покликає її і попросить сісти. Якщо вагітна жінка сяде на *ніж*, тоді за повір'ям народиться хлопчик; якщо сяде на *ножиці* – дівчинка». Тут також проводять і такий обряд: «Прийде сусідка до вагітної жінки й непомітно кине їй трохи солі на голову і спостерігає, за що схопиться вагітна – за

рота чи за *носа*. Якщо спершу схопиться за рота, народиться дівчинка, якщо візьметься за носа – хлопчик»¹⁶.

У Крушевацькому краї чоловік підсипає трохи солі дружині під подушку, а вранці стежить, яке ім'я першим назве: якщо *чоловіче*, народить сина, якщо *жіноче* – дочку. Крім вагітної та її чоловіка, у цьому ворожінні значна роль належить і комусь із їхніх дітей. Так, спостерігають, що дитя спершу скаже: якщо *мама*, то отримає сестру, *тата* – брата. У Чорногорії, «коли жінка вагітна, потрібно спитати в дитини, хто народиться, як відповідь, так, імовірно, і станеться». У Джейвджелійській Казі дитині кладуть у зуби прутик (який випадає, коли жінка кладе полотно) і кажуть, щоб вона із заплющеними очима вийшла надвір. Якщо, відкривши очі, дитина першим побачила чоловіка, тоді вагітна, для якої проводять це ворожіння, народить хлопчика, а якщо жінку – дівчинку¹⁷.

Цікавим є вірування в те, що за певними ознаками, які примічають за чоловіком під час вагітності його дружини, можна передбачити статі дитини. У Поповці вірять, що якщо чоловік за період вагітності його дружини *погладшав*, жінка матиме хлопчика, якщо ж *схуд*, народить йому дівчинку. У чоловіка довші вуса *справа* – народиться хлопчик, *зліва* – дівчинка¹⁸.

Певні містичні зміни, що вказують на статі дитини, відбуваються і з *родичами* вагітної. Скажімо, якщо в когось із них вискочить ячмінь на *верхній* повіці, вагітна народить хлопчика, а якщо на *нижній* – дівчинку¹⁹.

Отже, виділивши опозиції, які є основою різноманітних обрядів передбачення статі дитини, отримуємо два види ознак як ключ до дешифрування. Чоловічі ознаки: *вправо–вгору–вертикально–вздвож–всередині (у домі), товсто–загострено–неспокійно* і т. д.; жіночі: *вліво–низзу–горизонтально–широко–зовні (поза домом) – округло–схудло–спокійно* і т. д.²⁰ Предмети або частини тіла, на основі яких відгадується статі, також мають значення чоловічого чи відповідно жіночого символу. Наприклад, чоловічі символи – *зброя, ніж, ніс* і т. д., а жіночі – *ножиці, рот* тощо²¹.

Примітки

¹ Беговић Н. Живот Срба граничара. – Београд, 1986. – С. 193.

² Радуловић И. Народна веровања у Зети // ГЕМ. – 1936. – Књ. 11. – С. 59.

³ Врчевић В. Разна чваровања оли ти сутке // Вукова грађа. – СЕЗБ. – 1935. – Књ. 50. – С. 32; Грбић С. Српски народни обичаји из среза Бољевачког // СЕЗБ. – 1909. – Књ. 14. – С. 105.

⁴ Особисте повідомлення Мілени Шчурич (почуто від бабусі зі Сокобанського краю).

⁵ Петровић В. Неколико листића из народне педагогије // Учитель. – 1897. – Св. 3–4. – С. 233; Милосављевић С. Српски народни обичаји из среза Хомољског // СЕЗБ. – 1914. – Књ. 19. – С. 89.

⁶ Грбић С. Српски народни обичаји из среза Бољевачког. – С. 104; Милосављевић С. Српски народни обичаји из среза Хомољског // СЕЗБ. – 1914. – XIX. – С. 89; Мишовић Љ. Живот и обичаји Поповаца // СЕЗ. – Београд, 1952. – Књ. 65. – С. 248; Миодраговић Ј. Народна педагогија у Срба или како наш народ подиже пород свој / задужбина Ил. М. Коларца. – Београд, 1914. – С. 40.

⁷ Мишовић Љ. Живот и обичаји Поповаца. – С. 249; Милосављевић С. Српски народни обичаји из среза Хомољског // СЕЗБ. – 1914. – XIX. – С. 89; Шневајс Е. Обичаји о рођењу и крштењу у Пљеваљској долини // Развитак. – Бања Лука, 1938. – С. 105.

⁸ Љубиша Ст. Причања Вука Дојчевића // Дјела. – Цетиње, 1974. – Т. 2. – С. 60.

⁹ Там само.

¹⁰ Милићевић М. Живот Срба селяка. – Београд, 1984. – С. 192.

¹¹ Вукановић Т. Срби на Косову. – Врање, 1986. – Т. 2. – С. 214.

¹² Тановић С. Српски народни обичаји у Ђевђелијској Казі // СЕЗБ. – 1927. – Књ. 60. – С. 189.

¹³ Миодраговић Ј. Народна педагогија у Срба или како наш народ подиже пород свој / задужбина Ил. М. Коларца. – Београд, 1914. – С. 40.

¹⁴ Јовићевић . Црногорски прилози из Глухог Дола у Црмничкој нахији //

ZNŽO. – 1896. – Т. 1. – С. 64.

¹⁵ Врчевић В. Народна сујевјерије // Србадија. – Беч, 1876–1877. – Св. 111/6. – С. 47.

¹⁶ Грбић С. Српски народни обичаји из среза Бољевачког // СЕЗБ. – 1909. – XIV. – С. 105.

¹⁷ Вукова грађа // СЕЗБ. – 1934. – Књ. 50. – С. 10.

¹⁸ Мишовић Љ. Живот и обичаји

Література

1. Беговић Н. Живот Срба граничара. – Београд, 1986.

2. Врчевић В. Народна сујевјерије // Србадија. – Беч, 1876–1877. – Св. 111/6.

3. Врчевић В. Разна чваровања оли ти сутке // СЕЗБ. – 1935. – Књ. 50. – С. 25–36.

4. Вукова грађа // СЕЗБ. – 1934. – Књ. 50.

5. Грбић С. Српски народни обичаји из среза Бољевачког // СЕЗБ. – 1909. – Књ. 14.

6. Љубиша Ст. Причања Вука Дојчевића // Дјела. – Цетиње, 1974. – Т. 2.

7. Мијатовић С. Из народне педагогије – «ваља се» и «не ваља се» у домаћем васпитању // Учитель. – Београд,

Скорочення

ГЕМ – Гласник Етнографског музеја у Београду

Поповаца // СЕЗБ. – 1952. – LXV. – С. 249; Мијатовић С. Из народне педагогије – «ваља се» и «не ваља се» у домаћем васпитању // Учитель. – Београд, 1899. – Св. 6. – С. 500.

¹⁹ Вукова грађа. – С. 10.

²⁰ Ці дані співвідносні з даними інших сучасних дослідників семантичної парадигми, засвідченої за сербським етнографічним і фольклористичним

1899. – Св. 6.

8. Милићевић М. Живот Срба селяка. – Београд, 1984.

9. Милосављевић С. Српски народни обичаји из среза Хомољског // СЕЗБ. – 1914. – XIX.

10. Миодраговић Ј. Народна педагогија у Срба или како наш народ подиже пород свој / задужбина Ил. М. Коларца. – Београд, 1914.

11. Мишовић Љ. Живот и обичаји Поповаца // СЕЗБ. – 1952. – LXV.

12. Петровић В. Неколико листића из народне педагогије // Учитель. – Београд, 1897. – Св. 3–4.

13. Раденковић Љ. Символика света у народној магији Јужних Словена. – Ниш; Београд, 1996.

материалом (Раденковић В. Символика света у народној магији Јужних Словена. – Ниш; Београд, 1996. – С. 17, 23; Толстој Н. И. Језик словенске културе. – Ниш, 1995. – С. 116–117).

²¹ Цікаво, що таке саме значення, як і в народному віруванні, усі ці предмети мають у психоаналітичному тлумаченні символів уві сні (Фројд С. Тумачење снова // Матица српска. – Нови Сад, 1984. – С. VI–VII).

14. Радуловић И. Народна веровања у Зети // ГЕМ. – 1936. – Књ. 11.

15. Тановић С. Српски народни обичаји у Ђевђелијској Казі // СЕЗБ. – 1927. – Књ. 40.

16. Толстој Н. И. Језик словенске културе. – Ниш, 1995.

17. Фројд С. Тумачење снова // Матица српска. – Нови Сад, 1984.

18. Шневајс Е. Обичаји о рођењу и крштењу у Пљеваљској долини // Развитак. – Бања Лука, 1938.

19. Јовићевић . Црногорски прилози из Глухог Дола у Црмничкој нахији // ZNŽO. – 1896. – Т. 1. – С. 63–88.

20. Вукановић Т. Срби на Косову. – Врање, 1986. – Т. 2. – С. 214.

СЕЗБ – Српски етнографски зборник, Београд

ZNŽO – Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Zagreb

Переклад із сербської Людмили Маркевич